

Lebovics Viktória

EGY HÁROMSZÁZ ÉVE SZÜLETETT HIPSZTER

Háromszáz éve született az ukrán filozófus, író és költő, Hrihorij Szavvics Szkovoroda (1722–1794), akinek munkássága minden kétséget kizárva rendkívül jelentős hatást gyakorolt az ukrán irodalom fejlődésére.

Andrij Ljubka (1987–) kortárs ukrán író és költő, egy 2017-ben napvilágot látott, Szkovoroda egyes, mai ukrán nyelvre lefordított műveit tartalmazó kötet előszavában az ukrán irodalom és kultúra egyik legmeghatározóbb alakjáról azt állítja, hogy hipszter, ezoterikus és vegetáriánus. Abból indul ki, hogy ha Szkovoroda stílusos rövid frizurájával, kényelmes, lenvászonból készült ruhájában, vászontáskával a vállán ma megjelenne a kijevi metró egyik állomásán, senki sem bámulná meg, fényképezné le vagy zaklatná kérdésekkel. Szabadúszó hipszternek tekintenék, azok közül, akik szelektív módon gyűjtik a szemetet, gyümölcsturmixot fogyasztanak, ezer követőjük van az Instagramon, és minden adandó alkalommal külföldi vándorútra indulnak. Ljubka bevallja, hogy sem az iskolában, sem később az egyetemen nem ébredt fel benne az érdeklődés (vagy tanárainak nem sikerült felébresztenie?) a jelentős ukrán alkotó iránt, és az sem készítette gondolkodásra, hogy vajon miért éppen Hrihorij Szkovoroda portréja díszíti a 500 hrivnyás bankjegyet. Azonban amikor Tokaj szűk utcáin sétálva megpillantotta a Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség által 1998-ban Hrihorij Szkovoroda magyarországi tartózkodásának emlékére avatott emléktáblát, rájött: „Ennek az embernek megvolt a magához való esze! Tudta, hol a legjobb filozofálni. Egy liter Tokaji után mindenki – akaratán kívül is – értekezésekben kezd el gondolkodni.”¹

Hrihorij Szkovoroda földi útja 1722. december 3-án Csornuhiből, a poltavai területről, egy kozákok lakta faluból indult és vezetett Kijeven, Péterváron, Harkivon, Bécsen, Pozsonyon, Európa más városain (a szakirodalomban máig eltérő véleményeket és feltételezéseket fogalmaznak meg arról, hogy pontosan hol is járhatott), és nem utolsósorban

1 Андрій ЛЮБКА, *Сковорода: хіпстер, езотерик, вегетаріанець* = *Сковорода. Найкраще, Terra Incognita, Львів, 2017, 4.*

Szkovoroda portréja Vlagyimir Ern kötetében

Tokajon, illetve Budapesten át Andrij Kovalevszkij földesúr birtokán lévő, egy kiserdőben található végső nyughelyéhez. Amikor a hetvenkét éves vándorfilozófus és házitanító érezte, hogy ütött az utolsó órája, kiment kedvenc fájához és megásta a sírját, majd visszament a házba, tiszta ruhát öltött, lefeküdt, és hajnalban távozott az élők sorából.

Az önmegismerésre és önmaga tökéletesítésére sóvárgó szelleme elköltözött az általa megalkotott, a Szentírás magvaiból sarjadt *Isteni dalok kertjébe*, ahol tiszta, jótettekben megbékélt, halhatatlan lelke megpihent.²

Kérésének megfelelően sírján egy sziklára ezt vészték: „A világ üldözött, de nem fogott meg.” Jurij Barabas „»Ismerem az embert...« Hrihorij Szkovoroda: *Költészet Filozófia Élet*” című könyvében mégis azt állítja – utalva mind Szkovoroda kortársainak, mind az utókor szenvedélyes vitáira és műveinek, munkásságának és személyének ellentétes értékeléseire –, hogy „a világ még sokáig próbálta »megfogni« a jelzők és formulák hálójába...”³ halála után is.

- 2 Микола Жулинський, *Українська література. Твори і твори. Учням, абітурієнтам, студентам, учителям*. Либідь, Київ, 2011, 31.
- 3 Юрій БАРАБАШ, «Знаю человека...» Григорій Сковорода: *Поэзия Философия Жизнь*. Художественная литература, Москва, 1989, 4.

Vadim Vozdviszenszkij, aki 2013-ban Magyarországon védte meg PhD-értekezését *Magyar motívumok Grigorij Szaravics Szkovoroda irodalmi és filozófiai munkásságában* címmel, felhívja a figyelmet arra, hogy „az ukrán zseni” első életrajzírójának joggal tarthatjuk a pesti születésű Gustav Adolf Hess de Calvét (1784–1838).⁴ 1817-ben látott napvilágot *Szkovoroda, az ukrán filozófus* (*Сковорода, український філософ*) címmel két szerző két tanulmánya az Украинській вѣстникѢ (Ukrán Hírlap) 6. számában: Calve *Szkovoroda – évszázadunk cinikusa* (*Сковорода, циник нашого часу*) című írása és a harkivi régió svájci származású krónikása, Jean (Ivan) Vernet (176 –1825) memoárja *A Lopanszkij híd – részlet a harkovi visszaemlékezésekből* (*Лопанський міст – отрывок из воспоминаний о Харькове*). A folyóirat szerkesztői szükségesnek tartották a publikáció előszavában megjegyezni, hogy majdnem egyszerre érkezett a szerkesztőségbe „ennek a furcsa ukránnak a jellemzése... És ők szívesen publikálják ezt a két, egymásnak szinte ellentmondó véleményt.”⁵ Gustav Adolf Hess de Calve szerint Szkovoroda látta, hogy:

[...] nemcsak nálunk, hanem mindenhol a gazdag előtt hajbókolnak, a szegényt pedig megvetik; látta, hogyan járnak-kelnek a férfiak, büszkélkedve hivalkodó díszekkel; a nők meg krokodilkönnyeket hullatnak; hogyan részesítik előnyben a butaságot az értelemmel szemben, hogyan tüntetik ki a bohócokat, miközben az érdem alamizsnából tengődik; hogyan kéjeleg a züllöttség a puha dunyhákon, miközben az ártatlanság sötét tömlöcökben sínylődik; egyszóval látott mindent, amit minden nap látni lehet a földgolyónkon.⁶

Calve jellemzése minden kétséget kizárva magán viseli Szkovoroda költői stílusának hatását, hiszen *A tiszta lelkiösmeret dicséreti* (*Всякому місту звучай і правда*) című vers egyfajta átiratának is tekinthetjük. Talán nem túlzás azt állítani, hogy ez a költemény, *az Isteni dalok kertjének* tizedik dala, Hrihorij Szkovoroda legismertebb alkotása, amelyről nemcsak a kortársai gondolták, hanem a mai napig sokan úgy vélik, hogy népdal. Ezt a verset nem egy ukrán író és költő idézte később sajtó művében, akár teljes egészében, akár átdolgozva, vagy csak egy hivatkozás vagy utalás erejéig. A költő-filozófus a hat versszak minden sorában

4 Вадим Воздвиженский, „Сродність” („сродна” праця). Шарошпатак, 2009. <https://studfile.net/preview/5196854/page:28/>

5 Юрій БАРАБАШ, „Знаю человека...” Григорий Сковорода: Поэзия Философия Жизнь. Художественная литература, Москва, 1989, 4.

6 Уо., 5,

lakonikus, aforisztikus formában a korabeli társadalom egy-egy elítélendő jelenségét – a talpnyalást, a csalást, a hazugságot, a harácsolást, az idegen dolgok imádatát, a rangkórságot, a műveletlenséget, a romlottságot stb. – tárja az olvasó elé. A vers ismétlődő refrénjében megfogalmazott kérdésre „S nekem mi gondom? Egy, csak egy dolog / elmémben váltig egyet fontolok”, a szerző a választ a mű végén fogalmazza meg: a haláltól csak az nem fél, ki „bévül, mint kristály, ha-ki tiszta csak!”⁷

Jean Vernet véleményében viszont szerepet játsz(hat)ott a rivalizálás is, hiszen ő megpróbált Szkovoroda nyomdokaiba lépni, éppen ezért túlzottan öntörvényű, lobbanékony, mogorva, részrehajló embernek írja le idősebb kollégáját, aki nem tűrt semmilyen ellenvetést, akiből hiányzott az igazság kiderítéséhez szükséges türelem, és akit sem szerénynek, sem kedvesnek nem tartott. Sommás véleményét pedig a következő szavakkal zárja: „Nem is tudom, hogyan sikerült neki ilyen ragaszkodást kiváltania tanítványaiban! Hacsak nem a félelem, az előítélet vagy a megszokás ereje volt ennek az oka.”⁸

1738-tól (más adatok szerint 1734-től) Hrihorij Szkovoroda kisebb megszakításokkal tíz éven keresztül a Kijevi-Mohiljanszka Akadémián tanult, az egyetlen olyan felsőoktatási intézményben a Dnyeperen túli Ukrajna területén, amely színvonalát tekintve vetekedett a korabeli európai egyetemekkel. Különösen magas szintű volt az idegennyelvi, a poétikai és retorikai képzés. Az akadémia növendékei tanulták az ószláv, latin, ukrán, görög, német, óhéber és lengyel nyelvet. Nagy figyelmet fordítottak a klasszikus római és görög irodalomra, a felsőbb évesek filozófiát és teológiát tanultak. De magas szintű volt a matematikai és művészeti, többek között zenei képzés is. Szkovoroda, akit jóval halála előtt is már sokan az ukrán Szókratésznek neveztek, bár ő maga ez ellen mindig tiltakozott, az akadémián ismerkedett meg az antik és kortárs filozófusok, írók, költők és történészek műveivel. Az akadémián szerzett tudás alapozta és határozta meg sajátos világlátását, filozófiai rendszerét, pedagógiai nézeteit, és nem utolsósorban későbbi életének alakulását is.

A III. Iván cár által 1479-ben létrehozott cári énekesek kórusába, amelynek szerepe jelentősen megnőtt a 17. század végén és a 18. században, sok tehetséges énekest vittek főleg Ukrajna északkeleti területeiről.⁹ Anna orosz cárnő parancsára 1738-ban Ukrajnában, Gluhov

7 *Ukrán költők*, szerk. KARIG Sára, Magvető–Kárpáti, Budapest–Uzsgorod, 1971, 77–78.

8 БАРАБАШ, І. м., 5.

9 Людмила ПОСОХОВА, *Українські півчі в придворній капелі першої половини XVIII*

városában még iskolát is nyitottak azzal a céllal, hogy jó hangú, tehetséges fiúkat képezzenek a cári kórus számára. És hogy miért pont Ukrajnából verbuválták az énekeseket? Jacob von Stäehlin (1709–1785) visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a nagy kóruson kívül működött egy kisebb is, amely nem messze volt Erzsébet cárnő lakosztályától, és a napi istentiszteleteket kísérte. Ezekkel a zömmel ukrán származású énekesekkel Erzsébet cárnő naponta találkozott, és sokszor a próbákon is jelen volt. A zeneszeretet és ezeknek a – ahogy akkoriban nevezték őket – „cserkeszeknek” a rendkívüli tehetsége keltette fel a cárnő érdeklődését, és ébresztette fel vonzalmát az ukránok iránt, főleg Alekszej Rozum iránt. „A kórusban látta meg először Erzsébet Alekszej Razumovszkijt is, az egykori pásztor és az Orosz Birodalom jövődöbéli grófját, a cárné morgonatikus hitvesét.”¹⁰

Ekkoriban jelent meg az a rendelet is *Az énekesek verbuválásáról az udvari kórusba, többek között a Kijevi akadémia diákjai közül is*, amelynek köszönhetően Szkovoroda 1742-ben mint a Kijevo-Mohiljanszka Akadémia kórusának szólistája került Pétervárra, ahol nem egészen három évet töltött. Egyébként a század közepére az énekesek beválasztása a kórusba már nagyon szigorú szakmai szempontok alapján történt: Hrihorijt is egy földije, a cári kórus basszus énekes, Havrilo Holovnya válogatta be.¹¹

Tehetségének, szép hangjának, nyelvtudásának és nem utolsósorban Erzsébet orosz cárnőnek köszönhette Szkovoroda azt is, hogy eljutott Magyarországra és Európa más városaiba. Mihajlo Kovalinszkij, Szkovoroda első életrajzírója, egykori tanítványa és barátja, akit az idős filozófus néhány hónappal a halála előtt azzal a céllal látogatott meg, hogy kéziratának nagy részét rábízza, így ír erről:

Szeretett volna idegen országokkal megismerkedni. Nemsokára adatott is egy ilyen alkalom, amit ő örömmel fogadott, és élt vele. A cári udvarból Magyarországra, a tokaji szőlőskertbe kiküldött vezérőrnagy, aki az ottani görög–oroszlombba szeretett volna olyan egyházi személyeket kivinni magával, akik alkalmasak lettek volna ott szolgálatot teljesíteni, illetve énekelni. Szkovoroda, aki ismert volt muzikális képességeiről, jó hanggal rendelkezett,

st.: *принципи «рекрутування» та ротації*, Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Історія 48. (2014), 112–113.

10 БАРАБАШ, І. т., 80.

11 ПОСОХОВА, І. т., 114.

szeretett volna más országokban is megfordulni, több nyelvet is ismert, magasztaló beajánlást kapott Visnevszkijhez, aki pártfogásába is vette őt.¹²

Anna cárnő, aki 1732-ben Szentpétervárra helyezte át Moszkvából Oroszország fővárosát, 1733-ban alapította meg a Magyar Borok Bizottságát, melynek vezetésével Fjodor Visnevszkij tábornokot bízta meg. A Tokajba telepített Bizottság 1745 és 1789 között működött.

A különleges megbízatású cári katonai misszió kiemelt feladata a borok vásárlása, őrzése és az oroszországi szállítmányok biztosítása volt. A mindenkori orosz cárok rendkívüli figyelmet szenteltek a bizottság zavartalan működésének, ezért a vele kapcsolatos ügyeket nem bízták a kabinetre, hanem személyesen intézték! „Az ön gondjára bízott bizottsággal kapcsolatos minden eseményt nekünk jelentsen” – áll a Visnevszkijhez címzett ukázban.¹³

Érdekes az is, hogy éppen Fjodor Visnevszkij volt az, aki útban Magyarországról hazafelé, a mai csernyigovi területen lévő Csemer faluban 1731-ben felfigyelt a szép hangú Alekszej Rozumra – a későbbi Razumovszkij grófra, Erzsébet cárnő favoritjára –, és vitte magával Pétervárra. A bort, amit a Napkirály a következő szavakkal ajánlott Madame Pompadurnak: „Ez a borok királya és királyok bora!”, az orosz cárok is nélkülözhetetlenek tartották. Ékes bizonyítéka ennek például Erzsébet cárnőnek Visnevszkij tábornokhoz írt kétségbeesett hangú levele: „Ha egy mód van rá, küldjön futárral legalább három antalt, mert sehol sem tudok szerezni, pedig nem lehetek meg nélküle, miként azt ön is tudja. (1 tokaji antalag = 75 liter).”¹⁴

Nehéz megállapítani, hogy Szkovoroda mikor érkezhett Magyarországra, és pontosan mennyi időt töltött itt, mert a szakirodalomban eltérő adatok szerepelnek. Visszatérő vélemény, hogy Hrihorij öt évet töltött Magyarországon, ami egyesek szerint 1745 és 1750 között lehetett, de sokan az 1750–1753 közötti időszakot jelölik meg, a tokaji emléktáblán pedig ez olvasható: „Ezen a helyen állt az a pravoszláv fatemplom, amelyben 1745-től 1753-ig karénekesként működött, s innen indult magyarországi és más európai vándorútjaira a nagy ukrán humanista filozófus és költő.”

12 MAGYAR Árpád István, *Fejezetek a magyar–ukrán kapcsolatok történetéből. Magyarok a IX. századtól napjainkig Kijevben*, Magyarország kijevi nagykövetsége, Modus Coloris Társadalmi Akadémia, Kijev, 2018, 121–122.

13 *Uo.*, 120.

14 *Uo.*

Tény, hogy 1953-ban Szkovoroda visszatért Ukrajnába, és a perejaszlávi kollégium poétikatanára lett. A poétikát a hagyományos gyakorlattal szemben saját elképzelései és *Eszmefuttatás a költészetéről és útmutató annak művészetéhez* (*Разсуждение о поэзии и руководство к искусству оной*) című tankönyve alapján oktatta, amely sajnos nem maradt fenn. Viszont ezzel kiváltotta a perejaszlávi püspök nemtetszését, így végül az állását is elvesztette. A következő öt évben Szkovoroda Sztepan Tomara földesúrnál, Kovraj faluban házitanítóskodott. Ebben az időben írta az *Isteni dalok kertje* (*Сад божественных пѣсней*) című verseskötetének legtöbb művét, amelyek közül a magyar olvasók két verset olvashatnak: a *De libertate* című, a szabadságot és Bohdan Hmelnicskijt dicsőítő nyolcsoros verset Képes Géza fordításában és *A tisztza lelkiösméret dícséreti* című verset Csanádi Imre fordításában.¹⁵ Szkovoroda műveiből magyar nyelven eddig sajnos csak ez a két mű látott napvilágot. A szakirodalomban viszont akad egy-két érdeklődésre számot tartó, Szkovoroda életét, munkásságát vagy annak egyes részleteit bemutató írás. Idetartozik a már említett Vadim Vozdvizsenszkij doktori értekezése vagy például Karnitscher Tünde Beatrix *Istenkeresés kelet és nyugat között a 18. században. Hrihorij Szkovoroda (1722–1794) Magyarországon töltött évei* című tanulmánya, amelyben a szerző azt vizsgálja, hogy milyen hatást gyakorolhatott az ukrán filozófus gondolat- és eszmevilágára magyarországi tartózkodása, emellett pedig „Szkovoroda közvetítő szerepét a nyugati és a kelet-európai kultúra, vallásos irodalom és filozófia között”.¹⁶

1759 és 1769 között Hrihorij Szkovoroda megszakításokkal a harkivi kollégiumban tanított először poétikát, majd etikát. Az egyház is és a világi hatalom is számos alkalommal megpróbálta magához édesgetni, megbecsülést, dicsőséget és gazdagságot ígérve neki. Viszont Szkovoroda például a bilgorodi püspök emberének, aki arra kérte, hogy vonuljon kolostorba, és a legmagasabb egyházi tisztségekkel kecsegtette, azt válaszolta:

Azt akarjátok, hogy a farizeusok számát növeljem. Egyetek zsíros ételeket, igyatok édes italokat, öltözzetek puha ruhákba és szer-

15 *Ukrán költők*, 77–78.

16 KARNITSCHER Tünde Beatrix, *Istenkeresés kelet és nyugat között a 18. században. Hrihorij Szkovoroda (1722–1794) Magyarországon töltött évei*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2012/1–2., 25–40. http://real-j.mtak.hu/1018/1/MagyarEgyhaztortenetiVazlatok_2012.pdf

zeteskedjete! Én megelégszem a szegények életével, megelégszem a kevéssel; önmegtartóztatást fogadok, megfosztom magam minden feleslegestől, hogy megszerezsem a legszükségesebbet, elvetek minden vágyat, hogy tisztán őrizsem meg magamat.¹⁷

Hasonló beszélgetést folytatott a kijevi barlangkolostor (Kijevo-Pecszerszka Lavra) szerzeteseivel is:

Eleget bolyongtál már a világon! – mondták neki a szerzetesek. – Ideje révbe érni. Ismerjük tehetségeidet, a Szent Lavra befogad, mint anya gyermekét, te pedig az egyház oszlopa és a kolostor díszese leszel.” Szkovoroda egy szójátékkal válaszolt: „Nem akarom az oszlopok számát növelni, elegen vagytok ti is, faragatlan tuskók Isten templomában! [...] A világ különféle hálókkal igyekszik rabul ejteni az embereket, gazdagsággal, becsülettel, hírnévvel, barátokkal, ismeretségekkel, szívességekkel, előnyökkel, szórakozásokkal és szentségekkel hálózza be őket, és ez az utolsó háló a legrosszabb!¹⁸

A harkivi kormányzót, Jevdokim Scserbinyint pedig, aki világi tisztiséget ígért neki, a következő szavakkal kosarazta ki:

A világ olyan, mint egy színház: ahhoz, hogy sikert és dicséretet kapjunk játéunkért, a szerepeket képességeinkhez mérten kell megválasztanunk. A színészt nem a szerep nagyságáért, hanem sikeres alakításáért dicsérik. Sokáig gondolkodtam ezen és beláttam, hogy nem tudok sikeresen eljátszani a világ színpadán senki mást, csak egy alacsonyrangú, egyszerű, gondtalan és magányos embert. Ezt a szerepet választottam és elégedett vagyok.¹⁹

Élete utolsó huszonöt évét Hrihorij Szkovoroda vándor filozófusként, néptanítóként töltötte állandó lakhely és munkahely nélkül. Ekkor állította össze végleg az *Isteni dalok kertje* című kötetét, amelyben az 1757 és 1785 között keletkezett 30 versét gyűjtötte egybe, illetve írta meg filozófiai műveit, értekezéseit, párbeszédeit és példabeszédeit. Egy 1761-ben kelt levelében Szkovoroda egyik barátjának azt írta, hogy

17 Григорій Сковорода. *Твори*. 1, szerk. Олекса Мишанич, «Обереги», Гарвард, 1994, 12.

18 *Uo.*

19 *Uo.*, 12–13.

„örökre a múzsáknak szentelte magát”,²⁰ és megfogalmazta életfilozófiájának elveit:

Törődjenek csak mások az arannyal, a kitüntetésekkel, a sardana-
palusi lakomákkal és az alantas élvezetekkel, keressék csak a nép
kegyét, a hírnevet, a nemesek jóindulatát; kapják csak meg ezeket
a véleményük szerinti kincseket, én nem irigylem tőlük, csak ne-
kem legyen meg a lelki gazdagságom...²¹

A Szkovoroda életéről szóló történetek és az idézetek jól érzékeltetik a tudós-filozófus filozófiai, etikai, társadalmi és pedagógiai nézeteit. Szkovoroda filozófiai tanításait az antik és középkori európai hagyományokra, a felvilágosodás eszméire és a népi bölcsességre alapozta. *A keresztény erkölcs bejárati ajtaja 1766 (Вступні двері до християнської добронравності)* című művében fekteti le filozófiai rendszerének alapját: arra tanít, hogy két „natura” (két világ) létezik, az anyagi és a szellemi. „Az egyik látható, a másik láthatatlan. Ez a kettősség több szinten is megnyilvánul. Minden anyagból és formából áll, ideiglenesből és örökből, fizikaiból és szellemiből, külsőből és belsőből, hamisból és igazból.”²²

Ezenkívül Szkovoroda a létezésnek még három szintjét, három világát különbözteti meg. Az első a makrokozmosz, a „nagy világ”, vagyis maga a határtalan világmindenség. A második a „kis világ”, vagyis az ember. A harmadik pedig a szimbólumok világa, ami nem más, mint a Biblia. És természetesen mind a három világra jellemző mind a két „natura”.

Hrihorij Szkovoroda a világot megismerhetőnek tartja: az ember képes megismerni mind a két „natúrát”, de mindenekelőtt saját magát kell megismernie, mint a világmindenség részét. Ezt a tanítást Szkovoroda többek között a *Nárcisz. Beszélgetés arról: ismerd meg önmagadat (Нарцис. Розмова про те: пізнай себе)* című művében fejtette ki, amit „elsőszülött fiának” nevezett, tehát 1767 körül írhatta, bár az utolsó fejezetben 1771 áll, és a harmadik, utolsó átdolgozást 1785-ben fejezte be.²³

20 БАРАБАШ, I. м., 99.

21 *Uo.*, 99–100.

22 Іван МЕНЕЛА, *Tokaj és az ukránok. Tokaj a világirodalomban*, Felsőmagyarországi, Miskolc, 2000, 77.

23 СКОВОРОДА, I. м., 482.

Ha az ember megismeri önmagát és az őt körülvevő világot, boldog lesz, fejlesztheti természetadta képességeit, és a tudatos „rokoni” munka (сродня праця) révén tölti majd be igazi elhivatottságát. Tehát Szkovoroda szerint a boldogság a „rokoni” munka megtalálásában rejlik, vagyis az olyan tevékenységben, amelyre az embert természet- és istenadta képességei, hajlamai predesztinálják. Ez a „rokoni” munka tulajdonképpen egy Hrihorij Szkovoroda által létrehozott terminus technicus, amelyet a *pid-/pod-* szótöből alkotott. A szótő jelentésmezőjéhez tartoznak pl. a születést, a rokon(ságot), a nemzetséget és az emberi nemet is kifejező szavak. A szótöből képzett melléknév pedig az olyan ukrán szókapcsolatokban fordul elő, mint az édesanya, édes-apa, édestestvér stb., anyanyelv, szülőház, szülőváros, alma mater. Ezért nehéz olyan magyar megfelelőt találni a *сродня праця* kifejezésre, amelyek az eredeti ukrán kifejezés minden konnotációját tartalmazná. „Ez a „rokonság” (сродність) – magyarázza Szkovoroda – az isteni gondviselésnek minden szívbe bevésődött egyik hajtása [...] az ember veleszületett Isten akarata, és az a titkos törvény, amelynek alá van rendelve minden, ami megteremtett.”²⁴

Szkovoroda a *Beszélgetés, aminek címe a világ ábécéje (Разговор, называемый алфавит, или букварь мира)* című művében azt a négy dolgot is megnevezi, amit mindenképpen ajánlatos elkerülni: 1. belefogni a számunkra „nem rokon” tevékenységbe, 2. természetünkkel ellentétes tisztséget betölteni, 3. olyan dolgot tanulni, amire nem születünk, 4. és olyanokkal barátkozni, akikkel nem kell barátkoznunk, mert nem arra születünk.²⁵

A hatvanas évek végén, hetvenes évek elején, majd 1774-ben alkotta meg Szkovoroda a harminc *Harkivi állat- és tanmesék (Басни харьковскія)* című munkáját. A művekhez írt, tanítványához címzett előszóban elmeséli, hogy midőn otthagya az oktatói pályát és a magányt választotta, a „Harkiv körüli erdőkbén, mezőkön, kertekben, falyvakban, tanyákon és méhészetekben tanulmányozta a Bibliát és az erkölcsös életre tanította önmagát”,²⁶ megírt másfél tucat állat- és tanmesét, majd 1774-ben kiegészítette őket a másik felével, miközben úgy érezte, hogy tanítványa mellette van, osztja gondolatait és együtt paléozzák elméjüket:

24 Воздвиженский, *I. т.*, 4.

25 Сковорода, *I. т.*, 482.

26 *Uo.*, 101–103.

Hát neked ajándékozom ezt a harminc mesét – neked és a hozzád hasonlóknak! [...] Fogadd el, kedves barátom, baráti szívvel barátod gondolatainak ezt az egyáltalán nem ízetlen vizét. Ezek nem az én gondolataim, és nem én találtam ki őket: az igazságnak nincs kezdete. De szeretem – ezért az enyémek is, szeresd – és a tied lesznek. Tudom, hogy a te porhüvelyed nagyon más, mint az én madárijesztő-testem, de teljen meg a két különböző edény ugyanazzal az itallal, egyesüljön a két lélek és a két szív. Ez az igazi barátság, a gondolatok egysége. Semmi sem a miénk, minden elpusztul, még a porhüvelyünk is. Csak a gondolataink maradnak mindig velünk, csak az örök igazság, és mi elrejtőzünk benne, mint az almafa a magjában.

Tápláljuk a barátságot. Fogadd el és fogyaszd Petróval négy lábú állataimat, kígyóimat, madaraimat. Áldjon meg az Isten! Vele még a pogányság mérge sem árthat. Ezek képek, amelyek, mint a vászon fedik az igazságot.²⁷

* * *

A lakiteleki Népfőiskola, új nevén Hungarikum Liget, ahol „nem csak a víz gyógyít”, már évek óta ad otthont a Németh László műfordítói és országismereti táboroknak. A táborok műhelyeinek munkájában számos ország nyelvét jól ismerő magyar aktív vagy végzett egyetemista, ill. külföldi egyetemek magyar szakos hallgatói vagy a magyar nyelvet tanuló és a műfordítás iránt érdeklődő, elhivatottságot érző fiatalok egy héten át gyakorolhatják a mesterséget, mélyíthetik el nyelvtudásukat, ismerkedhetnek egymás országainak kultúrájával.

A Németh László műfordítói és országismereti táboroknak egyik állandó műhelye az ukrán–magyar tábor, amelynek résztvevői 2022 nyarán az ELTE BTK Ukrán Filológia Tanszék elsőéves hallgatója, Bálint Szabina, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola magyar nyelv és irodalom szakos tanulói, Orbán Viktória és Lévai Aliz Mária, valamint Bálint Árpád matematikus, szoftvermérnök voltak, akik oktatóikkal, az ELTE BTK Ukrán Filológia Tanszék munkatársaival, Lebovics Viktóriával és Taskovics Okszanával közösen döntöttek úgy, hogy ezúttal Hrihorij Szavvics Szkovoroda állat- és tanmeséiből fordítanak le néhányat. Íme egy kis ízelítő abból, amit a szerző olyan képhez hasonlít, mely kívülről ugyan nevetséges, de belül magasztos szépséget rejt.

1. *állat- és tanmese***Kutyák**

Falun egy gazdának volt két kutyája. Midőn egy alkalommal egy ismeretlen haladt el a kapu előtt, az egyik kutya kirohant és ugatott, amíg az idegen el nem tűnt a láthatáron. Majd visszatért az udvarra.

– Mi hasznod származik ebből? – kérdezte a másik.

– Hát, legalább nem olyan unalmas – válaszolta az.

– De hiszen nem minden erre járó ember olyan – mondta az okos –, hogy őt a gazdánk ellenségének kell tekintenünk. Különbem én sem hanyagoltam volna el kötelességemet, annak ellenére, hogy az éjjel egy farkas fogai sebesítették meg a lábam. Kutyának lenni nem rossz, de ok nélkül megugatni mindenkit balgaság.

T a n u l s á g. Az okos ember tudja, mit kell elítélnie, a buta meg válogatás nélkül fecseg.

3. *állat- és tanmese***Pacsirták**

Az ókorban, amikor a teknősök még a sasoktól tanultak repülni, egy pacsirtafióka ült nem messze attól a helytől, ahol – a bölcs Aiszóposz meséjében – az egyik fent említett teknős éppen nagy dirrel-durral sikeresen landolt egy kövön. A kis pacsirta megijedt és egész testében remegve apjához sietett:

– Édesapám! A hegy lábánál biztosan egy sas szállt le, akiről te egyszer azt mondtad nekem, hogy ő a legfélelmetesebb és a legerősebb madár az összes közül...

– Miért gondolod ezt, fiam? – kérdezte az öreg.

– Édesapám! Ahogy leszállt, még soha nem láttam ekkora sebeséget, és még soha nem hallottam ekkora zajt és dübörgést.

– Drága fiacskám – mondta az öreg –, a te gyermeki eszed...

Tanuld meg, barátom, és mindig ezt a dalt énekeld magadnak:

Nem az a sas, ki magasan száll,

Hanem az, ki könnyedén leszáll...

T a n u l s á g. Sok ember természet nélkül kezd nagy dolgokba és rosszul végzi. A jó szándék és cél – pecsétel meg mindent.

*5. állat- és tanmese***A csíz és a stiglic**

A Csíz, miután kijutott a szabadba, találkozott régi barátjával, a Stigliccel, aki megkérdezte tőle:

– Barátom, hogyan szabadultál ki? Meséld el nekem!

– Csodával határos módon – válaszolta a fogoly. – Egy gazdag török küldött érkezett a városunkba, és amikor kíváncsiságból meglátogatta a piacot, benézett a madársorra, ahol egy gazda ketreceiben csaknem négyszázan lógtunk. A török sokáig sajnálattal nézte, hogyan dalolunk egymással versengve, míg végül megkérdezte a gazdát:

– Mennyit kérsz mindért?

– 25 rubelt – válaszolta az.

A török szó nélkül odadobta neki a pénzt és megparancsolta, hogy egyenként adják oda neki a ketreceket. Midőn szabadon engedett mindegyikünket, örült és elégedetten nézte, ki merre száll.

– És mi csábított téged a fogságba? – kérdezte a társa.

– A finom étel és a szép kalitka – válaszolta a szerencse fia. – És most, amíg meg nem halok, ezzel a dallal fogok hálát adni az Istennek: „Inkább élek kenyéren és vízen, baj meg cukor nem kell nekem.”

T a n u l s á g. Annak, aki nem akar bajba kerülni, meg kell tanulnia egyszerűen és szegénységben élni.

*8. állat- és tanmese***A Fej és a Test**

– Mi életne – kérdezte a Test a Fejtől –, ha nem szívnapd ki belőlem az életnedveket?

– Nagy igazságot mondasz – válaszolt a Fej –, de jutalmul számodra a szemem fény, és tanáccsal segítelek téged én.

T a n u l s á g. A népnek szolgálnia és etetnie kell urait.

*11. állat- és tanmese***A szél és a filozófus**

– Az ördög vigyen el, te átkozott...!

– Miért szidalmazol, Filozófus úr? – kérdezte a Szél.

– Azért – válaszolja a Bölcs –, mert amikor kinyitottam az ablakot, hogy kidobjam a fokhagyma héját, olyan átkozottul fújtál, hogy mindent szétszórtál az asztalon és a szobában, ráadásul a poharat is feldöntötted a maradék borral és összetörted, arról már nem is beszélve, hogy lefújtad a papírról a tubákat, és az ételemet, amit a jól végzett munka után készültem elfogyasztani, teleszórtad vele...

– Tudod-e – mondta a Szél –, hogy ki vagyok én?

– Én ne tudnám – kiáltott fel a Fizikus. – Töprengjenek csak rólad a parasztok. Én az égi testek vizsgálata után rólad tudomást sem veszek. Üres árnyék vagy csupán.

– Ha árnyék vagyok is – mondja a Szél –, testem azért van. És igaz, árnyék vagyok, de a láthatatlan Isteni erő bennem a test. Hogyne fűjnék, amikor engem a mi *teremtőnk* és a mindent magában foglaló láthatatlan *lényeg* mozgat.

– Tudom – mondta a Filozófus –, hogy ez lényeged, azért, mert Szél vagy...

– Én is tudom – mondta a Szellem –, hogy annyi eszed van, mint annak a két parasztnak, akik közül az egyik lehajolva tisztességtelen hátsófelével üdvözölt engem ruháját felhajtva azért, mert fűjtam a búzát, amikor tisztította, és a másik is hasonlóan bókkolt nekem, amikor nem hagytam, hogy rakják a szénakazalt, te méltán lehetnél vezérük.

T a n u l s á g. Aki az időjárásra vagy a termésre haragszik, az maga ellen a mindenható Isten ellen lázad.